չէ ընդունի։ Այժմ մի այլ պետութեան արտաքին գործերի մինիստրը այդպէս վարվէր, դա վիրաւորանք կը համարվէր։ Իսկ այստեղ դեսպանները հպատակում են իշխանի այդ կամքին։ Դժուար է երևակայել, թէ քաղաքացիները ահհաւասարապէս և մանաւանդ նրանցից երիտասարդները մինչև որ աստիճան ենթարկվում են Բիսմարկի ազդեցութեանը։ Դա մի կոյր երկրպագութիւն է, կարելի է համարձակ ասել, որ նրանցից իւրաքանչիւրը ուրախութեամբ կը զոհէր իր կեանքի կէսը, միայն թէ „փոքրիկ Բիսմարկ" անուանվելու պատիւն ունենար։

Նորերումս Բեռլինի պալատական եկեղեցու մէջ Շտեօկեր քարոզ էր կարդում երեխաների մկրտելու անհրաժեշտութեան մասին։ Բանն այն տեղն է հասել, որ քահանան ստիպված է լինում եկեղեցական ամբիոնից համոզել ժողովուրդին, որ նա իր երեխաներին առանց մկրտութեան չը թողնէ։ Շտեօկեր հաշւում էր իր ծանօթ մի քանի ընտանիքներ, որոնց հասակաւոր երեխաները դեռ մկրտված չեն և վերջապէս մի տուն անուանեց, որոնց զաւակներից ոչ մէկը չը մկրտուած 22 անդամներ կան։ Միևնոյն ժամանակ նշանաւոր է, որ քարոզիչը խօսում էր ոչ թէ բարձր դասի, ինտելիգենցիայի մասին, որի անհաւատութիւնը անհասարակ կրթութեան և — մանաւանդ բնական գիտութիւնների վատ ազդեցութեան են վերաբերում, այլ հասարակ բանուորների մասին, որոնց գիտութիւնը գրագիտութիւնով և սկզբնական ուսումնարանի մէջ ստացած կրթութիւնով է սահմանափակվում։

ԱՆԳԼԻԱ

Անգլիական մի քանի լրագիրներ հաղորդում են, որ շուտով մինիստրութիւնը մի քանի փոփոխութիւնների կենթարկվի։ Կառավարչական օրգան „Daily News" լրագիրը այդ լուրերը վաղաժամանակեայ է անուանում, մի և նոյն ժամանակ այն փոփոխութիւնները, որոնց կենթարկվի անգլիական մինիստրութիւնը, այնու ամենայնիւ կը պահպանեն կառավարութեան այժմեան բնաւորութիւնը։ Գլադստոնի ծերութիւնը նրան թոյլ չէ տալիս միաժամանակ վարել առաջին մինիստրի և ֆինանսների մինիստրի պաշտօնները։ Այժմ դիտաւորութիւն կայ ֆինանսների մինիստրութիւնը մի այլ անձի յանձնել։

Կառավարութիւնը, թէպէտ և ուշ, սկսել է կատարել այն յանձնարարութիւնը, որ նա տուաւ երկրից ընդհանուր ընտրութիւնների ժամանակ. երկու շաբաթից յետոյ անգլիական ոչ մի զինուոր չի լինի Աֆղանիստանի մէջ։ Զինուորականները և լորդերը չափազանց անբաւական են այդ հարցադրութենից։

Դժուար է նախագուշակել, թէ անգլիական ներքին գործերը ինչպիսի ընթացք կը ստանան մի քանի շաբաթից յետոյ։ Անենքը համաձայնում են, որ այժմեան կառավարութիւնը շատ հաստատ է, որովհետև համայնքների ժողովի մէջ նրա կուսակիցները նշանաւոր մեծամասնութիւն են կազմում։ Բայց այդ մեծամասնութիւնը կազմող ազատականների և արմատականների նպատակները այնքան տարբերվում են, որ դրանք վաղ թէ ուշ անբաւականութիւն կունենան և հակառակ բանակների կը բաժանվեն։

Ազատամիտ կուսակցութիւնը բաւական չէ այժմեան կառավարութենից։ Ասում են, որ լորդ Բիկոնսֆիլդը յարմար բաղէ է սպասում, որպէս զի պահպանողականների, արմատականների և իռլանդացի պատգամաւորների օգնութեամբ կառավարչական փոփոխութիւն անէ։ Բայց կարելի է հաստատապէս ասել, որ եթէ ընդհանուր նոր ընտրութիւններ լինեն, պահպանողականները աւելի մեծ անյաջողութիւնների կը հանդիպեն, քան թէ անցեալ 1880 թուականի ընդհանուր ընտրութիւնների ժամանակ։

Դուբլինից լրագիրներին հաղորդում են, որ մարտի 8-ին քաղաքի մէջ մեծ շփոթ էր տիրում, որովհետև լուր տարածվեցաւ, որ 20 իռլանդացիներ են կալանաւորված և այդ հանգամանքը „Habeas Corpus" օրէնքի զօրադրման նշանն էր։ Երբ կալանաւորվածներին բերին քաղաքը բանտը դնելու համար, ժողովուրդը ազդելի ցոյցեր արաւ։ Շատերը մտնում էին և կալանաւորվածների ձեռքերը սեղմում։ Կալուածական միութեան անդամներից մէկին կալանաւորելու ժամանակ նա ցոյց տուեց դօկումենտներ, որոնք ապացուցանում էին, թէ կալանաւորվողը ամերիկական հպատակ է։ Պոլիցիականները այդ հանգամանքի վրայ ուշադրութիւն չը դարձրին։ Կալուածական միութեան Դուբլինի բաժնի նիստի ժամանակ 'ի մէջ այլոց յայտնեցաւ, որ նախընթաց նիստից յետոյ միութիւնը 1443 ֆունտ ստերլինգ կամաւոր նուիրատուութիւն է ստացել։ Պէտք է ասել, որ կալուածական միութեան ցոյցերը մասամբ օգուտ եղան, որովհետև մի քանի կալուածատէրեր պակասացրին կապալավարձը, թէպէտ շատ տեղերում ֆերմերները արտաքսվում են և իրանց ընտանիքներով մի կտոր հացի կարօտ են մնում։

ԹԻՖԼԻՍ

Պանդուրմայէն ա. Քուաբէ ո'Օրեան գրուած նամակ մի հետևեալ կերպիւ կը նկարագրէ Պանդուրմայի մօտակայ համանքը գիւղերին մէջ տիրող հասարակաց եղանակը։

Տուրք վճարողներէն շատերն իրենց պարտքը վճարելու անկարող լինելով, հարկահաւաքները նոցա պարէնը կը գրաւեն անարգ գնով, եղիպտացորենին 8 գրուշ գին կը դնեն, մինչդեռ 20 գրուշի կը ծախուի գրիւնը. ձէթին հօխան 1 գրուշ կը հաշուեն, մինչդեռ 5 գրուշի կը վաճառուի. այսած ձիթապտուղին հօխան 20 փարա կը հաշուեն, փոխանակ 100 փարայի։ Ի զուր հարկատուք կաղաչեն որ ամառվաճառի ատեն սպասէ, որպէս զի առանց կորուստի վաճառեն իրենց նպարներն և իրենց տուրքը վճարեն։

Հարկահանք այսպիսի մարդու մօտքին նոր կաշիները տուրքի փոխարէն քաշեր առեր են։ Ուրիշի մ'ալ վրայի զգեստը քաշել առնուլ ուզեր են 15 գրուշ տուրքի փոխարէն, բայց բարեբաղդաբար ծանօթներէն մին այդ առաջը փոխ տալով խեղճին զգեստն ազատեր է։

Գրեթէ նոյնպէս այն նկարագիրը կընեն Պալըքէսիրէն ու Պալըգեսրբաքարան գրուած համառօտագիրք, նոյնպէս հարկահաւաքաց անողոք խստութեան նկատմամբ. այնպէս որ խեղճերուն բոլոր կարասին և պարէնը զրաւելէ յետոյ հագած ցնցոտիներն իսկ հանեալ եղեր։

Անշուշտ, կ'աւէ իրաւամբ Քուաբէ ա'Օրեան, տուրքերը պէտք է վճարուին, բայց հաւաքողք պէտք չը մոռնան մարդկութեան օրէնքները։ Յարակերպ չը կայ որ կառավարութիւնն այդ աստիճան խստութիւն չը հրամայեր։

(Մասիս)

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 մարտի։ Մարտի 14-ին գերմանները կը յայտնեն բոլոր ժողովրդին, որ Թագաւորի թաղումը կը լինի մարտի 15-ին։ Դատաստանը թագաւորասպանների մասին կը յետաձգվի մի քանի օրով։ Այժմ դատապարտվածները հինգ հոգի են։ Մարտի 10-ին կալանաւորվեցաւ նշանաւոր յանցաւոր կին, որ Գարտմանի համախոհն էր Մոսկվայի ճույթիւնի ժամանակ և մարտի 1-ի եղեռնագործութեանը մասնակցող։ Նա առաջնորդում էր Ռիսակովին։ Պոլիցիան նրան շատ էր փնտռում և կալանաւորեց փողոցում։ Վճարները 70 հազար են։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

նշանաւորն է, այդ խօսութիւնը կախված է երկրի տնտեսական զարգացումից։ Մինչ այդ կը տեսնենք նրքին, այժմ տեսնենք թէ ինչ է ասում վիճակագրութիւնը։

Գերմանիան ունի այժմ 14 քաղաք, որոնցից իւրաքանչիւրը հարիւր հազարից աւելի բնակիչներ ունի. դրանք են Բեռլին—1.118.630 հոգի, Համբուրգ—290 հազար, Բրեսլաու 272 հ., Միւնխէն—228 հ., Դրեզդէն—220 հ., Լայպցիգ—148 հ., Կեօլն—144 հ., Կենիգսբերգ—140 հ., Ֆրանկֆուրտ 136 հ., Հաննովէր—122 հ., Շտուտգարտ—117 հ., Բրեմէն—112 հ., Դանցիգ—(դեռ խոյանի չէ, բայց կունենայ) 110 հ., վերջապէս Մագդեբուրգ—106 հազար։ Դրանցից յետ գալիս են ութ քաղաքներ 90-ից մինչև 100 հազար բնակիչ ունեցող (Նիւրնբերգ, Ստրասբուրգ, Բարմեն, Կեմնից *), Դիւսելդորֆ, Էլբերֆելդ, Շտետտին և Ալտոնա, որը միանգամայն կպած է Համբուրգի հետ.)։ Ախեն—85 հ., երեք քաղաք 70-ից մինչ 80 հազար ունեցող հինգ—60 մինչև 70 և վերջապէս 8 քաղաք իւրաքանչիւրը 50-ից մինչև 60 հազար բնակիչ ունեցող։ Իսկ միւս քաղաքները, որոնք քսան հազարից սկսած մինչ հինգ հազար բնակիչ ունեն—մանր քաղաքների հաշվումն են և դրանց թիւը կը հասնի մի քանի հարիւրների։ Համեմատած հինգ տարուայ առաջ եղած դրութեան հետ, այդ քաղաքները բարձրացել են մօտ 10—12%.

Համեմատ այդ թուերի, Գերմանիան ունէ այժմ 39 քաղաք, որոնցից իւրաքանչիւրում բնակութիւնը քսան հազարից անց է և միասին առնելով մի գումար (եթէ ուղիղ ենք հաշւում) աւելի քան հինգ միլլիոն և հարիւր հազար բնակիչ, որը, համեմատած անցուեալ առաջին ազգաբնակութեան հետ, կը ներկայացնէ մօտ 11%. որը արդէն բաւականին մեծ մաս է. իսկ դրա մէջ նկատ համոզվելու համար, եթէ ընթերցողը վերցնէ Կովկասը իբրև համեմատութեան հիմք, կը տեսնէ որ այնտեղ քսան հազարից աւելի ունեցող քաղաքները (որը խոկաղէս միայն Թիֆլիսն է իր 104 հ. բնակիչներով) կազմում են երկրի ընդհանուր ազգաբնակութեան, որ մինչև հինգ միլլիոնի միայն 2%! Ուր 2% և ուր 11%! Իսկ այդ մեծ տարբերութիւնը քաղաքների խտութեան մէջ, մասնաւոր է անում նրանց համարեա նոյնչափ զանազանութիւնը այդ երկու երկիրների տնտեսական զարգացման մէջ։ Այդ տեսակէտը, որը տնտեսութեան վաղուց յայտնի միթոդն է պատկանում, կարող է երկուկողմից օգտակար լինել. առաջինը՝ համեմատելով մի երկրի զանազան ժամանակները, շրջանները իրար հետ, իսկ երկրորդ, համեմատելով միւս երկիրների քաղաքների հետ։ Առաջինը՝ աւելի օգտակար է, որովհետև նրանով մի երկրի տնտեսական զարգացման ընթացքը կարելի է ուսանել, երկրորդը՝ աւելի ընդհանուր բնաւորութիւն ունէ և կարող է ծառայել զանազան երկիրների այժմը իրար հետ չափելու, որպէս նաև այդ երկիրների տնտեսական ուղղութիւնները իրար հետ համեմատելու համար։ Վերցնենք բաղդատութեան համար Գերմանիա, Ֆրանսիա և Անգլիա. եթէ վերցնենք միայն հարիւր հազար բնակչից աւելի ունեցող քաղաքները, ներկայ բոլորում, Ֆրանսիան Գերմանիայից կը գերազանցէ, որովհետև դրանցից երկրորդը ունէ իր 14 յիշեալ մեծութեամբ քաղաքներում 3 միլլիոն 267 հազար բնակիչ, ուրեմն ամբողջութեան (45 միլլիոնի) մօտ 13½ մասը և կամ, նոյնն է 7%, մինչդեռ Ֆրանսիա իր 9 (հարիւր հազար բնակչից աւելի ունեցող) քաղաքներում հաշվում էր չորս տարի առաջ 3 միլլիոն 520 հազար, իսկ այժմ երևի 3 միլ. 700.000 բնակիչ, որը կազմում է երկրի ամբողջութեան (37 միլլիոնի) տասներորդ մասը և կամ 10%։ Ինչ կը վերաբերի Անգլիային, այդ կողմից նա յիշեալ երկու երկիրներից աւշտարկի չափ բարձր է կանգնած. եթէ խօսենք միայն բուն Անգլիայի վրայ, ուրեմն առանց Շօտլանդիայի և առանց Իռլանդիայի, նրա մի հատ Լոնդոն մայրաքաղաքը աւելի բնակիչներ ունէ, քան այն բոլոր 14 գերմանական մեծ քաղաքները միասին, այն է մօտ չորս միլլիոն! իսկ միւս 11 (իւրաքանչիւրը հարիւր հազար բնակչից աւելի ունեցող) քաղաքների հետ միասին, աւելի քան 6 միլ. 100 հազար, այսինքն երկրի (առանց Շոտլ. և Իռլանդ. 23 միլ.) աւելի քան 25%! Համեմատենք՝ Գերմանիան 7%, Ֆրանսիան 10%, Անգլիան 25%։ Աւելորդ է աւելացնել, որ Անգլիան, ինչպէս յայտնի է, տնտեսական զարգացմամբ միւսին է ամբողջ աշխարհում, և եթէ վերցնենք միայն նրա արտաքին առևտուրը, որը 17 միլլիարդ ֆրանկից անց է, երկու անգամ աւելի մեծ է քան Ֆրանսիայինը և աւելի քան այդ՝ Գերմանիայի հետ համեմատած։ Բայց զարմանալի համաձայնութիւն կը տեսնենք, եթէ բաժանենք իւրաքանչիւր երկրի առևտրի գումարը նոյն երկրի ազգաբնակութեան թուի վրայ։ Այդպիսով կը տեսնենք Գերմանիայի համար 180 ֆրանկ, Ֆրանսիայի համար 218 ֆր. (որովհետև եթէ այն երկու երկիրները նոյնչափ առևտուր ունեն, այն է 8 միլլիարդ, բայց Գերմանիան ունէ 45 միլլիոն բնակիչ, իսկ Ֆրանսիան 37 միլլիոն, ուրեմն սրա առևտուրը աւելի մեծ է), իսկ Անգլիայի համար 515 ֆր. (Շոտլանդիայի և Իռլանդիայի հետ միասին, 33 միլլիոն բնակիչներով)։ Իսկ բաժանելով այդ թուերը քսանի վրայ, որով համեմատութիւնը ոչ մի մազով չի փոխվի, կը ստանանք առևտրի համար իւրաքանչիւր երկրում համարեա մի և նոյն թուերը, ինչ որ քաղաքների համար, այն է Գերմանիայի համար 9%, Ֆրանսիայի համար 10½% և Անգլիայի համար 25½%։—Այս, բառ երկրիթին, պատահական համաձայնութիւնը ստէպն բնական հետևանք է նոյն երկիրների տնտեսական դրութեան։

Մէկ կէտ ևս և առա՛ վերջացրինք, որով նաև կազատենք անտոհոյ ընթերցողին՝ այդքան չոր թուերից։ Բայց պէտք աւելի մեղաւոր են արտաքինք, որոնք այդ թուանշանները հնարել են, քան թէ մենք, որ նրանց ծառայեցնում ենք միայն իբրև գործիք ազգերի կեանքը նկարագրելու համար, որը, ինչն բառ ինքեան, չորութիւնից շատ հեռու է։

Այդ կէտը՝ այն զարմանալի երևոյթն է, որ Ֆրանսիայում քաղաքները կամ շատ մեծ են և կամ շատ փոքրիկ, մինչդեռ Գերմանիայում իշխում են աւելի միջակ քաղաքները։ Միջակ անուանում ենք այն քաղաքները, որոնք քսանից մինչև հարիւր հազար բնակիչ ունեն, իսկ փոքրիկ՝ որոնք քսան հազարից աւելի սակաւ ունեն։ Նոյնէ՝ Ֆրանսիան ոչ մի քաղաք չունի 90-ից մինչև 100 հազար բնակիչներով, դուցէ բացի Հաւրից, որը չորս տարի առաջ ունէր 85 հազար ունէր, մինչդեռ Գերմանիան, ինչպէս տեսանք, այդ մեծութեամբ 8 քաղաք ունէ. 60-ից մինչ 80 հազար Ֆրանսիան ունէ արդէն 4 քաղաք, Գերմանիան 9, 50-ից—60 հազար Ֆրանսիա 7, Գերմանիա 8։ Իսկ 40—50 հազար գուցէ Ֆրանսիան աւելի ունենայ և կամ գոնէ հաւասար, մինչդեռ 30—40, 20—30 և այն քանի ցածր իջնենք, այնքան Ֆրանսիայում աւելի քաղաքներ կը գտնենք քան Գերմանիայում։ Պատճառը—պարզ է որպէս լոյս. մինչդեռ Գերմանիայում հարստութիւնները աւելի կենտրոնացած են, Ֆրանսիայում իշխում են միջակ և փոքր հարստութիւնները, ուրեմն մանր կալուածատէրերը և մանր հարուստները և կամ ինչպէս մեզանում այլպէս անուանում են «ռանտիէրները», ինչու և այդ երկրում աւելի մանր քաղաքներ կան, քան թէ Գերմանիայում և անհամեմատ աւելի քան Անգլիայում, ուր, ինչպէս յայտնի է, հասարակ ժողովուրդը քիչ նշանակութիւն ունէ, որպէս նաև մանր քաղաքները—աւելի գիւղերի են, մինչդեռ մեծ քաղաքները այդ երկրում վաղուց քաղաքներ են, որպէս երկրի իշխողները նախանձելի ..... են։

Աստրախան. Ա. Աստախանեանց

*) Այդ քաղաքը մինչև այժմ ուղիղ ամերիկական քայլերով է առաջանում. 25 տարի առաջ Կեմնիցը հազիւ 20 հազար բնակիչ ունէր և դրանք այդ աջողութեան, նա Սաքսոնիայի ամենագործարանաւոր քաղաքն է.